

JAMIYAT MA'NAVIY MADANIYATI RIVOJIDA SAN'ATNING O'RNI

Karimov Oybek Mo'moinjon o'g'li
Farg'ona DU Musiqiy ta'lim va madaniyat
kafedrası o'qituvchisi
karimovoybek344@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada jamiyat ma'naviy madaniyatini takomillashtirish jarayonini xar tomonlama o'rganish, uning ijtimoiy –madaniy xodisalar tuzulmasidagi o'rnini aniqlash, davlatning jamiyat ma'naviy madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan siyosiy islohatlar mavzu yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar keltirilib, tahlil etilgan.

Tayanch so'zlar: jamiyat, ma'naviyat, madaniyat, badiiy tafakkur, shart-sharoit, shakli, tuzilish, hajm, shakl, kompozitsiya.

ABSTRACT

In this article, scientific-theoretical views on the topic of comprehensive study of the process of improving the spiritual culture of the society, determining its place in the structure of social and cultural phenomena, political reforms aimed at improving the spiritual culture of the society are presented and analyzed.

Key words: society, spirituality, culture, artistic thinking, conditions, form, structure, volume, shape, composition.

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлены научно-теоретические взгляды на тему комплексного изучения процесса повышения духовной культуры общества, определения его места в структуре социальных и культурных явлений, политических реформ, направленных на повышение духовной культуры общества. представлены и проанализированы.

Ключевые слова: общество, духовность, культура, художественное мышление, условия, форма, структура, объем, форма, композиция.

KIRISH

“Mustaqilligimizning dastlabki kunlaridayoq, - deb yozadi davlatimiz Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev – Ajdodlarimiz tomonidan ko'p asrlar mobaynida yaratib kelingan g'oyat ulkan, bebaho ma'naviy va madaniy merosni tiklash davlat

siyosati darajasiga ko'tarilgan nihoyatda muhim vazifa bo'lib qoldi. Biz ma'naviy qadriyatlarni tiklashni- milliy o'zlikni anglashni o'sishidan, xalqning ma'naviy ildizlariga qaytishdan iborat, uzviy-tabiiy jarayon deb hisoblaymiz."

Mustaqillik yillarida milliy mavzu va tarixga e'tiborning ortishi tarixiy janr rivoji katta turtki berdi. Falsafa va tabiatning, insonlar ongi va borliqning o'zgaruvchanligini bir vaqtni o'zida g'oyaviy ifodalab beruvchi yangi tasviriy san'at yo'nalishlari rivojlana boshladi. Bu o'z navbatida o'sib borayotgan jamiyat ongiga ta'sirini o'tkazib uning xulosasini ma'naviy madaniy timizning shakillanishi va rivojlanishida ko'rishimiz mumkin.

Jamiyatning ma'naviy madaniyatini shakillantirishda samarali vositalardan biri bu insonparvarlik va ma'naviy qadriyatlar tizimini to'g'ri shakillantirishdir. "Shu nuqtai-nazardan qaraganda, buyuk alloma va adiblarimiz, aziz-avliyolarimizning bebaxo merosi, sarkarda va arboblarning jasoratini yoshlar ongiga singdirish' ularda milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirishga alohida etibor qaratishimiz kerak"¹. Albatta tarixiy meros va ma'naviy qadriyatlar jamiyat ma'naviy kamolotida o'rni va hamda ta'siri beqiyosdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Madaniyat tushunchasi ikki darajada talqin qilinadi. Oddiy-kundalik ong darajasi-u odamlarning kundalik amalyoti maxsuli sifatida amal qiladi. Unda shaxs o'ziga ta'sir qilayotgan barcha ma'lumotlarni qabul qiladi. Nazariy darajada – aqil imkoniyatlari namoyon bo'ladi, faqat o'zining ichki ma'naviy-ruxiy holatiga zarur bo'lganlarini saqlab qoladi va rivojlantiradi.

Madaniyat – bu insoniyatning yuksak ahloqiy ijtimoiy munosabatlari, madaniy ishlab chiqarishga doimiy ehtiyoj mahsulidir. Shuning uchun nafaqat shaxsning ma'naviy fazilatlarini bilan bog'liq bo'lgan ichki madaniyatni, balki tashqi madaniyatni ham shaxsning ichki, ma'naviy olamini namoyon etish shakli sifatida ajralib ko'rsatiladi. Madaniyat ma'lum qadriyatlar tizimi sifatida insonda aniq ehtiyojlar va yo'nalishlarni shakillantiradi. O'zlarining darajasi va sifati bo'yicha odamlar ko'pincha boshqalarning madaniyati darajasiga qarab baxo berishadi.

«Madaniyat» so'zining etimologiyasi ham, genezisi ham, «kultura» so'zidan farq qiladi. Shuning uchun ayrim tadqiqotchilar, masalan, V.Alimasov, «madaniyat», «kultura» aynan tushunchalar emas, «madaniyat» so'zi arablar orqali kirib kelgan, uning etimologik ma'nosi esa, musulmonlar sig'inadigan shaxar, "Madina" nomidan kelib chiqqan", deb hisoblaydi². Bizning fikrimizcha madaniyat tuzulmasiga

¹Mirziyoyev Sh.M. "Oliy Majlisga murojatnomasi", Toshkent ,2019.

² Бобоев Х., Хамроев Т., Алимасов В. Маданиятшунослик. -Тошкент: Янги аср авлоди, 2001.-6-7 б.

tizimli yondashish uning ikki moddiy va ma'naviy ko'rinishlarga bo'lib taxlil etishga undaydi. Chunki insonning asosiy ijtimoiy faoliyati moddiy va ma'naviy boyliklarini ishlab chiqarishga qaratilgan.

Shu nuqtai nazardan ma'naviy madaniyatning o'zida aks ettirgan quydagi ta'rif e'tiborga loyiqdir. «Madaniyat tarkibiga,- deb yozadi S.Shermuhammedov, - quydagilar kiradi: fan, texnologiya, falsafa, axloq, siyosat, din, dunyoqarash, mafkura, e'tiqodlar, xuquqiy normalar, ijtimoiy va shaxsiy ideallar, insonning yuksak qadiryatlari sifatida tabiatga munosabati, atrof-muxit, odamlar o'rtasidagi millatlar, xalqlar o'rtasidagi munosabatlar, sog'liqni salash, maorif kiradi. Tarbiya, an'analar, rasm-rusmlar, marosimlar, ommaviy axborot vositalari, shu bilan birga biz yuqorida sanab o'tgan madaniyat sohalarini boshqaruvchi, amalga oshiruvchi, tashkilot va muassasalar majmuidir»³. Bu fikrlar bizga madaniyatni mezonlarini tasniflashimizga asos bo'ladi, ular quydagilar: a) madaniyat murakkab, ijtimoiy hayotning, kishilar aro munosabatlarning barcha tamonlariga oid integral hodisadir; b) madaniyat tizimi ichida ma'naviy madaniyat uning o'zagini tashkil qiladi. s) madaniyat orqali jamiyatning qaysi taraqqiyot pog'onasida turganini va qayerga borayotganini bilish mumkin. Darhaqiqat bu mezonlar jamiyat ma'naviy madaniyati mohiyati unga rotsional yondashuvning zarurligini anglatadi. Ma'naviy madaniyat jamiyat madaniyatining individual shakli bo'lib, unda bilim va undan foydalana bilish maxorati muhim ahamiyatga ega. Jamiyatning ma'naviy madaniyatini rivojida albatta shaxs madaniyati katta o'rin tutadi. Shaxs ma'naviy madaniyati asosini aql, xissiyot, xis-tuyg'ular bilan bog'liq ideal faoliyat tashkil etadi. Bular ilmiy bilim, til, jamiyattomonidan o'rgatilgan axloq,qonun normalari va boshqalarda namoyon bo'ladi. Bu avvalo ta'lim va tarbiya tizimini qamrab oladi.

Bizning fikrimizcha dunyo shaxsning individual angida obrazlarda namoyon bo'ladi va u subyektiv madaniyatning inikosi sifatida amal qiladi. Shu boyisdan ham ma'naviy madaniyat ijodkor g'oyasi moddiy narsalarda-kitoblar, xaykallar, san'at asarlarida aks ettirilishi mumkin.

Demak ma'naviy madaniyat- an'naviy faoliyatining mahsuli sifatida insonni ma'naviy uyg'otadigan, qo'llab-quvvotlaydigan va rivojlantiradigan madaniyat shaklidir. Shu sababli, ma'naviy madaniyat yaxshi o'qilgan yoki o'qimishli bo'lish bilan xarakterlanmaydi balki u bir odamni ongli va ma'suliyatli faoliyatiga qodir shaxsga aylantiradi.

Ma'naviy madaniyat inson faoliyati soxasi bo'lib, u jamiyat ma'naviy hayotining turli tomonlarini, shuningdek ma'lum bir madaniy va tarixiy birlikka yoki

³Шермухамедов С. Ижтимоий тараккиёт ва маънавий маданиятнинг ўзаро таъсири. –Фарғона: 1999. -7 б.

umuman insonga hos bo'lgan bilimlar va dunyo qarash g'oyalari tizimini qamrab oladi. Shu nuqtaiy nazardan fikrimizni o'zbek faylasuf olimlari qarashlari bilan qiyoslashga xarakat qilamiz.

M.Abduraxmonov va H.Raxmonov fikricha ma'naviy madaniyat ta'lim va fan sohasiga oid ilmiy faoliyatni, axloqiy va estetik madaniyatni o'z ichiga oladi. Natijada ma'naviy madaniyat insonning layoqati va faoliyatining buyumlarda moddiylashgan shakilda, insoniyat tomonidan yaratilgan ma'naviy qadiryatlar (ilim, sa'nat, xuquq, axloq qoidalari) shaklida mavjud bo'ldi⁴.

A.Ochildiyev ma'naviy madaniyat o'z mohiyatiga ko'ra ma'naviy ishlab chiqarish, ijtimoiy ong shakillarining rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan faoliyatning barcha sohalarini qamrab olishni takidlaydi. Fikrini davom ettirib u xar-xil tasavvur va go'yalar, ta'limotlar, ilmiy bilimlar, san'at asarlari va axloqiy normalar kabi ma'naviy madaniyatning turli shakillari anashu faoliyatning natijasidir, deb baho beradi. Ular o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, balki taraqqiyotning ma'lum bir bosqichida turgan va o'zoro ma'lum bir musbatlarga kirishgan kishilar tomonidan yaratilgan. Demak, ma'naviy madaniyat ma'naviy faoliyati natijasi sifatida chiqayotgan xodisalargina emas, balki ularni yaratish jarayonida kishilar o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni ham ifodalaydi⁵.

Qiyosiy taxlil natijasida biz ma'naviy madaniyat inson faoliyatini ma'naviylashgan shakli natijalarini o'zida aks ettiradi hamda tasavvurlar, g'oyalar, ta'limotlar, ilmiy bilimlar, san'at asarlari va axloqiy normalar uning elementlaridir, degan hulosaga keldik.

Ma'naviy madaniyatning turli shakillari fan, din, falsafa, san'at, axloq, xuquq, siyosat, mafkura, milliy o'zlik kabilardir. "Ma'naviy madaniyatning ayrim shakillari ma'lum bir doirada, boshqalari esa barcha sohalarda amal qiladi. Masalan, axloqning shakillanishi va paydo bo'lishida butun jamiyat xizmat qilgan bo'lsa, san'atni noyob qobiliyat egalari yaratadi. Kundalik bilim xammaga ozmi-ko'pmi xoc bo'lsa, faqat buyuk mutafakkirlargina ilim tufayli daxolar darajasiga yeta oladilar⁶.

A.Ochildiyev ma'naviy madaniyatning strukturasi taxlil qilar ekan, u bunda axloqiy, diniy, xuquqiy, estetik, siyosiy, ekalogik madaniyat shakillarini farqlaydi. Jumladan, shaxs axloqiy madaniyatining shakillanishi kasb-kori, u yashayotgan milliy-madaniy va diniy muxit, turmush tarsi, tortilgan munosabatlarning xarakteri ham muxim ro'l o'ynaydi. Ular ayni payitda shaxs axloqiy madaniyati namoyon

⁴ Абдурахмонов М., Рахмонов Н. Маданиятшунослик –Тошкент: 2008. – 37 б.

⁵ Очилдиев А. Маданият фалсафаси. –Тошкент: Мухаррир, 2010. – 33 б.

⁶ Абдурахмонов М., Рахмонов Н. Маданиятшунослик. –Тошкент: 2008. – 35 б.

bo'ladigan o'ziga xos maydon xisoblanadi⁷. Bu fikrlarda ma'naviy madaniyatni belgilashga, uning shakillanish sabablarini aniqlashga, ma'naviy boylik ijodkori va yaratuvchilari qanday sifatlarga ega bo'lishlari kerakligiga va ma'naviy ijodkorlik jarayonini izohlashga urungani ko'zga tashlanadi.

Har bir insonning ma'naviy madaniyati davlatning ijtimoiy boshqaruvi, siyosiy qarashlari ta'sirida rivojlanib boradi. Bunda subyektlarning bilimi intellektual motivatsiya muxum axamiyatga ega. Ular bir-biriga o'zaro ta'sir ko'rsatadi. Ma'naviy madaniyat fenomeni inson faoliyatining passiv aksi emas, balki faol tamoili, ijtimoiy-madaniy boshqaruv mavzusidir. Ma'naviy faoliyat jarayonida inson ichki bilimlarini shakillantirishda ularni kuzatuv va aloqa orqali oladi. Insonning faol shakli sifatida xar qanday jamiyatning ma'naviy madaniyatidaongni quydagi shakillari aniq ajralib turadi: 1) kundalik ong shakillari 2)nazariy ong shakillari 4) ongni diniy shakillari⁸. Ush bu ong shakillarini barchasi madaniyat dunyosini, uning turli shakillarini yaratadi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytamizki, san'at bu judaham keng dunyoli va nozik qirrali tushunchadir. Ijodkor ana o'sha dunyoni ichida yashovchi bir jon hisoblanadi. Ijodkorlar borliqdan ilxom olib yashaydi. Ma'naviy madaniyat qadim zamonlar insoniyat tarixi davomida sayqallanib kelayotgan ijtimoiy jarayonlardir. Insonlarni aqliy faoliyati kengayib borishi borliqqa bo'lgan munosabatlarini yanada takomillashtiradi. Tabiatni o'rganadi, odamlar bilan suxbatlashadi, jamiyat bilan ijtimoilashishga xarakat qiladi. Shu jihatlari orqali insoniyat tomonidan yaratilgan ijod maxsullariga o'z munosabatini bildiradi.

Ma'naviy madaniyat yuksalishi davlatning olib brogan islohatlariga ham bog'liq ekan. Bir davlatda tinchlik hukumronlik qilmas ekan san'at xam, madaniyat ham yuksalmaydi, jamiyat parokandaga uchraydi. Ijodkor namunalarida milliylik yo'qoladi, go'zallik yo'qoladi. Bu esa tomoshabinni ongida ma'naviy pasayishni olib keladi. Jamiyatni idrok etish qobiliyati susayib boradi. Estetik zavq olish, yangilik yaratish, o'zlikni saqlab qolish, kelajak avlodlarga tarixni eslatib turishda aynan san'at juda katta ro'l o'ynaydi. Shu sabab viloyatlar, tuman markazlarida yangi ko'rgazma zallarini tash qilinishi kelajakdagi rassomlar qobiliyatini oshirishiga va o'z ustida ish olib borishiga sabab bo'ladi chunki ommani qamrab olish yuqori bo'ladi, insonlarni badiiy didi yuksaladi, ijod nima ekanligi, san'atning nozik qarashlarini o'z

⁷ Ochilidiyev A. Madaniyat falsafasi.-Toshkent: Muxarrir,2010.-35b.

⁸ Ростовцева Т.А. Философия общественного сознания: опыт феноменологического анализа. Красноярск, 1996. – 79 с.

naznida tasavvur qila boshlaydi. Bu xolat yangi badiiy jarayonlarni takomillashishiga olib keladi. Qachonki tomashabinda san'at haqida tushuncha bo'lsagina ijodkordan yangicha qarashlarni kuta boshlaydi. O'z navbatida ijodkorlar ham o'z ustida ishlab yangi ijod namunalarni yarata boshlaydilar. Hozirgi kundagi davlatimizda Madaniyat sohalarida olib borilayotgan islohatlar yuqoridagi fikrlarimizni isbotidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Mirziyoyev Sh.M. "Oliy Majlisga murojatnomasi", Toshkent, 2019.
2. Бобоев Х., Ҳамроев Т., Алимасов В. Маданиятшунослик. -Тошкент: Янги аср авлоди, 2001.-6-7 б.
3. Шермухамедов С. Ижтимоий тараққиёт ва маънавий маданиятнинг ўзаро таъсири. –Фарғона: 1999. -7 б.
4. Абдурахмонов М., Рахмонов Н. Маданиятшунослик –Тошкент: 2008. – 37 б.
5. Очилдиев А. Маданият фалсафаси. –Тошкент: Муҳаррир, 2010. – 33 б.
6. Ростовцева Т.А. Философия общественного сознания: опыт феноменологического анализа. Красноярск, 1996. – 79 с.
7. Mannopov, S., Karimov, A., Qurbonova, B., & Dilobar, J. (2022, February). THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF MUSIC. In *Archive of Conferences* (pp. 49-52).
8. Mannopov, S., Karimov, A., Qurbonova, B., & Dilobar, J. (2022, February). THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF MUSIC. In *Archive of Conferences* (pp. 49-52).
9. Mannopov, S. (2004). Uzbek folk music culture.(Study guide) Tashkent. *New Age Generation*.
10. Маннопов, С. (2018). Навобахш оҳанглар. Т.: *IJOD-PRESS* нашриёти.
11. Маннопов, С. У. Л. Т. О. Н. А. Л. И. (2004). Ўзбек халқ мусиқа маданияти. *Янги аср авлоди*.
12. Маннопов, С. (1852). Ходжи Абдулазиз Абдурасулов (1852-1936).
13. Abdusattorov, A. About Makom Melodies Adapted for Orchestra of Uzbek Folk Instruments. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 2(11), 28-30.
14. Kurbanova, B., Khurshid, M., & Tokhirjon, S. (2022, May). THE ROLE AND IMPORTANCE OF A SYSTEMATIC APPROACH TO TEACHING IN THE FINE ARTS. In *Archive of Conferences* (pp. 105-107)

15. Мамазияев Хуршиджон Аъзамжон Ўғли МАҚОМ САНЪАТИДА МУСИҚА ЧОЛҒУЛАРИНИНГ ТАДРИЖИ // SAI. 2022. №С3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ma-om-sanatida-musi-a-chol-ularining-tadrizhi> (дата обращения: 05.10.2022).
16. Mirzahamdamovna, K. B., Erkinovna, A. N., & Jumadillaevich, S. R. (2021). USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN FINE ARTS CLASSES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.
17. Mirzahamdamovna, K. B., Erkinovna, A. N., & Jumadillaevich, S. R. (2021). USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN FINE ARTS CLASSES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.
18. Sadikovna, S. G., Kurbonova, B., Akhmedova, N., & Sulaymanova, S. (2020). FUNDAMENTALS OF PROFESSIONALISM DEVELOPMENT ON THE EXAMPLE OF PRACTICAL EXERCISES ON FORMING THE SKILLS AND SKILLS OF FUTURE TEACHERS. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(6), 8894-8903.
19. Barchinoy, K., Sevarakhon, S., & Mukhammadkodir, Y. (2021). EFFECTIVE METHODS OF TEACHING FINE ARTS AND DRAWING AT SCHOOL.
20. Barchinoy, K. (2019). Problems of Improving Artistic Perception of Future Art Teachers. *Cross-Cultural Communication*, 15(4), 79-82.
21. Qurbonova, B. (2021). The history of visual art and it's importance in people life. *ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL*, 11(2), 1558-1561.
22. Kakharovna, A. M., Tadjimatovich, Y. M., Rakhmatovich, S. O., & Mirzahamdamovna, Q. B. (2021). Modern Approaches to the Teaching of Fine Arts. *Solid State Technology*, 64(2), 4250-4254.
23. Nodirjon, M., Abdusalom, M., & Ozodbek, S. (2021). TECHNOLOGIES OF TEACHING FINE ARTS WITH MODERN METHODS.
24. Zulfiya, B., Rakhmonali, S., & Murodjon, K. (2021). A BRIEF HISTORY OF THE DEVELOPMENT AND TEACHING OF DRAWING SCIENCE IN UZBEKISTAN.
25. Nazokat, A., Ibrokhim, Y., & Makhpuzakhon, A. (2021). FACTORS OF DEVELOPMENT OF FINE ARTS.
26. Nazokat, A. (2021). Means of Ensuring the Integrity of the Image and Writing in the Performance of Visual Advertising.